

7. KŐKOR KERESZTAL A KŐKOR KUTATÓINAK ÉVES KONFERENCIÁJA PROGRAMFÜZET

7. KŐKOR KEREKASZTAL A KŐKOR KUTATÓINAK ÉVES KONFERENCIÁJA

2016. december 9., péntek
Dornyay Béla Múzeum
Tanácssterem
(3100 Salgótarján, Múzeum tér 2.)

A Kőkor Kerekasztal a kőeszközök vizsgálatával foglalkozó magyarországi ősrégészek konferenciája, amely 2010 óta minden év december elején megrendezésre kerül.

Korábbi helyszínek:

2010 – Miskolci Egyetem, BTK, Történettudományi Intézet, Miskolc
2011 – Miskolci Egyetem, BTK, Történettudományi Intézet, Miskolc
2012 – Miskolci Egyetem, BTK, Történettudományi Intézet, Miskolc
2013 – Eötvös Loránd Tudományegyetem, BTK, Régészettudományi Intézet, Budapest
2014 – Eötvös Loránd Tudományegyetem, BTK, Régészettudományi Intézet, Budapest
2015 – Herman Ottó Múzeum – „Pannon-tenger Múzeum, Miskolc

LITIKUM – a Kőkor Kerekasztal folyóirata

A folyóirat a Kárpát-medence kőeszközökkel foglalkozó kutatóinak folyóirata. Célja olyan tudományos cikkek publikálása, amelyek a Kárpát-medence és a környező területek kőkorát érintik, kőeszközökkel kapcsolatos kutatások eredményeit mutatják be, elméleteket fejtenek ki, módszereket és megközelítési módokat ismertetnek.

A Litikum szerkesztői: Mester Zsolt felelős szerkesztő
T. Dobosi Viola, Lengyel György, Király Attila szerkesztők

Kapcsolat: H-1088 Budapest, Múzeum Krt. 4/B
www.litikum.hu
Szerkesztőség: litikum@litikum.hu

Program

9:50 – 10:00 Shah Gabriella múzeumigazgató köszöntő szavai

10:00 – 10:15 Béres Sándor: Új lelőhelyek Arka és Boldogkőváralja között.

10:15 – 10:30 T. Dobosi Viola: Megyaszó-Szelestedő, 2016

10:30 – 10:45 Gutay Mónika, Bálint Csaba, Péntek Attila, Szegedi Kristóf István, Tóth Zoltán Henrik: Tófalu-Honvéd-halom – Nyíltszíni Gravettien lelőhely a Tarna-völgyben

10:45 – 11:00 Tóth Zoltán Henrik, Gutay Mónika, Péntek Attila, Szegedi Kristóf István:

Három mátraaljai gravetti lelőhely kőeszköz-nyersanyagainak összehasonlítása

11:00 – 11:15 Jarosław Wilczyński, György Lengyel: The first results: project “Late Gravettian archaeology as a reflection of hunter-gatherer ecological diversity in the Upper Pleniglacial Central Europe”

11:15 – 11:30 Poszterek

11:30 – 11:50 Vita, hozzászólások

11:50 – 12:10 Könyvsorozat csere-bere

12:10 – 13:00 Ebédszünet

13:00 – 13:15 Markó András: Mogyorósbánya, 2016

13:15 – 13:30 Péntek Attila: Kálló Puszta-hegy - Nyíltszíni Epigravettien lelőhelykomplexum

13:30 – 13:45 Gutay Mónika, Bálint Csaba, Péntek Attila, Szegedi Kristóf István, Tóth Zoltán Henrik: Feldebrő-Bakoldal 1.: Új nyíltszíni Epigravettien lelőhely a Tarna-völgyben

13:45 – 14:00 Gutay Mónika, Dobos Anna, Bálint Csaba, Péntek Attila, Szegedi Kristóf István: Felső paleolitikus telepjelenségek Apc térségében

14:00 – 14:15 Bálint Csaba: Függek függőben – Újabb gondolatok a magyarországi felső paleolitikum ékszereiről a külföldi párhuzamok tükrében

14:15 – 14:30 Kávészünet

14:30 – 14:45 Gutay Mónika, Dobos Anna, Bálint Csaba, Péntek Attila, Szegedi Kristóf István: A mezolitikum nyomai a Tarna-völgyben

14:45 – 15:00 Fábrián Szilvia, Szilágyi Kata, T. Biró Katalin: ISzAP T3 – tények-tervek-tapasztalatok

15:00 – 15:15 Szakmány György, Józsa Sándor, Bendő Zsolt, Kasztovszky Zsolt: Ismeretlen eredetű csiszolt kőeszközök nyersanyag lelőhelyének felkutatása a hornfels kőeszközök példáján

15:15 – 15:30 Horváth Tünde, Zandler Krisztián: A Badeni kultúra pattintott kő raktárlelete Hódmezővásárhely-Gorzsa V. számú lelőhelyről.

15:30 – 15:45 Péterdi Bálint, T. Biró Katalin, Tóth Zoltán Henrik: Régészeti elterjedés-vizsgálatok a domoslói (Mátra-hegység) piroxén-andezit őrlő- és malomkő-nyersanyag tekintetében: első eredmények

15:45 – 16:00 T. Biró Katalin: Hol vannak a tűzkövek? (Where have all the fire-flints gone...)

16:00 – 16:20 Vita, zárszó

Bonus track: Zandler Krisztián, Markó András, Péntek Attila, Király Attila: Előzetes beszámoló Szécsénke-Kis-Ferenc-hegy nyíltszíni Szeletien lelőhely 2016. évi kutatásáról

Absztraktok

Új lelőhelyek Arka és Boldogkőváralja között

Béres Sándor

A Boldogkőváralja és Korlát között fekvő, hidrotermális eredetű kovanyersanyagban kivételesen gazdag riolittufa vonulat a XIX. század végétől izgalomban tartja az őskor kutatóit. A régóta tartó és fokozott érdeklődés oka a területen, számtalan helyen felbukkanó kovakő leletek tömege, melyeket hol szórványosan, hol igen intenzív koncentrációban találjuk. Bár a plató teljes területének ősrégészeti feltérképezése még várat magára, több lelőhely ásatási és szórvány anyagának közlése már megtörtént, így képet kaphattunk a környék őstörténetének rendkívüli változatosságáról. A paleolitikus kutatás kezdete óta ismert Korlát-Ravaszlyuk-tető lelőhelycsoport (Roska Márton gyűjtései, Simán Katalin ásatásai) mellett a Boldogkőváralja és Arka közötti Számár út mentén is folytak régészeti kutatások (Dobosi Viola munkája). A prezentáció célja az utóbbi terület négy magaslata környezetében 2000 és 2003 között azonosított és 2016-ban újból bejárt lelőhelyek anyagának bemutatása és az őskor különböző szakaszaihoz kapcsolása.

A bemutatásra kerülő négy lelőhely észak-keletről dél-nyugat felé haladva az Arka központja feletti - 296,4 m-es - magassági pont környezete (AR3), a Bán-hegy - 285 m magassági pont - (AR5), az Őr-hegyi adótorony - 283 m - környezete (BV1), valamint a 267,8 m-es magassági ponttól kb. 400 m-re nyugatra megfigyelt koncentráció (BV2). Összehasonlítva a négy lelőhelyet, az első kettőt a középső paleolitikumra utaló jegyek túlsúlya jellemzi, és itt találkozunk bifaciális levéleszközökkel. Az Őr-hegyi lelőhelyen, bár a szilánkeszközök jelentős számbeli fölényben vannak, a bifaciálisok hiányoznak és jelentős a felső paleolitikus leletek aránya. A negyedik (BV2) telep anyaga igen vegyes, a technológiai és tipológiai megfigyelések inkább egy felső paleolitikus telep jelenlétére utalnak, a középső paleolitikumhoz sorolható darabok az Őr-hegygel (BV1) mutatnak rokonságot. A paleolitikum mellett a neolitikumhoz, valamint a bronzkorhoz tartozó leletek is előkerültek, jelentősebb kora bronzkori nyomokat a BV2 telep környezetében figyeltünk meg. A leletanyagok bemutatása mellett a dolgozat célja a gyűjtemények régészeti kultúrákhoz való kapcsolása, a kárpát-medencei és földrajzi értelemben távolabbi analógiák megkeresése.

Megyaszó-Szelestető, 2016

T. Dobosi Viola

Megyaszó-Szelestető felső paleolit (EUP) lelőhely, 230 méteres tengerszint feletti magasságú dombtetőn. (C14: deb 5378: 27 070 ±300.)

Két települési szint volt megfigyelhető, a felső kultúrréteg 50-60 cm az alsó pedig 90-100 cm mélyen a jelenlegi felszíntől mérve.

Néhány, pontosan nem azonosítható szórványos adatot ismertünk Megyaszó határából. A lelőhelyet Kókai István találta meg.

A leletanyag három forrásból adódott össze.

- Az 1980-as években Kókai István barátaival és a HOM munkatársaival többszöri terepbejárásán gyűjtött anyaga,
- Simán Katalin és Dobosi Viola ásatása 1993-94-ben,
- Béres Sándor a MNM-nek átadott, a 2000-es évek során gyűjtött leletei.

Beszámolómban a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményében őrzött anyagot elemzem.

Tófalu-Honvéd-halom – Nyíltszíni Gravettien lelőhely a Tarna-völgyben

Gutay Mónika, Bálint Csaba, Péntek Attila, Szegedi Kristóf István, Tóth Zoltán Henrik

A lelőhely Tófalu községtől keletre 4 km, Feldebrő-Bakoldal 1. felső paleolitikus lelőhelytől délkeletre mintegy 3 km távolságra, a Tarna folyóba ömlő Kígyós-patak déli partján terül el 160–172 méter tengerszint feletti magasságban. A katonai felmérések a lelőhely esetében egyértelműsítik, hogy a terület korábban nem állt mezőgazdasági művelés alatt.

A terepkutatás, a többszöri alkalommal megismételt terepbejárások 2016 tavaszán kezdődtek el. A korábban teljesen ismeretlen lelőhely lehetőséget nyújtott arra, hogy lehetőség szerint valamennyi lelet koordinátáját kézi GPS készülékekkel rögzítsük. Miután a kézi készülékekkel elérhető pontosság 3 m, így megállapodás szerint a mintegy 35-40 cm sugarú körben található leletek, mint leletcsoport egyetlen GPS pontként lettek rögzítve. Valamennyi lelet illetve leletcsoport megkapta a készülék által generált pont aktuális sorszámát. A leletcsoportok esetében a közös sorszám után tett kisbetű azonosította az egyes leleteket. Az esetenként több készülékkel történő felmérések egyértelműsítése végett a GPS sorszámokat további azonosítókkal - a felvevő anagrammja, illetve a felvétel dátuma – láttuk el. Valamennyi lelet az azonosító adatok mellett a bármikor tetszőlegesen bővíthető, kiegészíthető leíró attribútumokkal együtt az ingyenesen letölthető QGIS térinformatikai program adatbázisába került.

Az eddigi térinformatikai vizsgálatok során a lelőhely teljes területére egy 56x31 nagyságú, 10x10 m-es felbontású, négyzetrácsot illesztettünk. Ennek a négyzetrácsnak a segítségével az adatbázisban található valamennyi lelet a kisebb 10x10 m-es egységekhez rendelhető. A leletek régészeti feldolgozását és adatbázisban való tárolását követően a leletek eloszlásának intenzitási térképe alapján reményeink szerint a nagykiterjedésű, vélhetően több megtelepülési foltot is tartalmazó lelőhelyre vonatkozóan nyerhetünk lényeges információkat. Optimális esetben a techno-tipológiai illetve nyersanyag-felhasználási sajátosságok alapján a különböző megtelepülési foltok felismerhetővé válnak. Illusztratív céllal kiválasztottuk a lelőhely néhány típusos eszközét illetve feldolgozásra került a lelőhely eddigi leggazdagabb négyzetének leletanyaga is.

Három mátraaljai gravetti lelőhely kőeszköz-nyersanyagainak összehasonlítása

Tóth Zoltán Henrik - Gutay Mónika - Péntek Attila - Szegedi Kristóf István

2016-ban az egeri Dobó István Vármúzeum munkatársainak közreműködésével megvizsgált felső paleolit lelőhelyek közül Feldebrő - Bak-oldal, Tófalu - Honvéd-halom és Vécs - Nagy-Zsadányi-dűlő változatos kőeszköz-nyersanyagai meglepetésekkel szolgáltak számunkra. A megyében eddig még ismeretlen nyersanyagok, illetve már beazonosított kitermelőhelyek pontos időszakokhoz még nem kötött kovaközetek kerültek elő. Előadásunkban röviden elemezzük az egyes lelőhelyek kőeszköznyersanyag-eloszlását és ismertetjük az ebből levont következtetéseket.

The first results: project “Late Gravettian archaeology as a reflection of hunter-gatherer ecological diversity in the Upper Pleniglacial Central Europe”

Jarosław Wilczyński, György Lengyel

Out of all the members of the Gravettian culture complex in Europe, the Late Gravettian in the region of the Western Carpathians offers the best conditions to learn about Pleistocene hunter-gatherer behavior. According to lithic data, Late Gravettian populations foraged from the Middle Danube basin, along the northern fringe of the Western Carpathians to the Middle Dniester basin, and towards within the Pannonian basin. This mobility was explained with a hunting strategy specialized on migrating herds. The available literature suggests that Late Gravettian peoples were armed with various hunting armature between sites situating within one-day foraging radius. This lithic tool variability can represent variability in subsistence strategy, which can be tackled with the research methods of archaeology, geology, paleontology, palynology, anthracology, and physics. Our paper presents this newly started research project and its first results.

Mogyorósbánya, 2016

Markó András

A legjelentősebb magyarországi felső paleolitikus leletgyűttes, Mogyorósbánya-Újfalusi-dombok három települési foltjából feltárt leletanyag részletes feldolgozása során ez évben az obszidián és az "északi" tűzkő nyersanyagú eszközök áttekintése történt meg. Az eredmények lehetőséget nyújtanak a ságvári jellegű kavicsmegmunkáló ipar legfontosabb jellegzetességeinek legalább előzetes körvonalazására.

Kálló-Pusztá-hegy - Nyíltszíni Epigravettien lelőhelykomplexum

Péntek Attila

2001. óta módszeres terepbejárások folynak a Nógrád megyei Kálló település tágabb térségében (Erdőkürt, Erdőtarcsa), amelyek során számos, a fiatalabb őskorba, a középső neolitikus Zselízi kultúrába illetve a késő neolitikus Lengyeli kultúrába sorolható lelőhely mellett több paleolitikus településnyomot is sikerült lokalizálni. A Kálló-Pusztá-hegy területén található nagyobb kiterjedésű lelőhelykomplexum techno-tipológiai alapon a Gravetti entitás fiatalabb pengés filumához (Epigravetti) tartozik. Az egyes leletkoncentrációk a fiatalabb őskori kultúrák által kisebb-nagyobb mértékben bolygatottak. Ennek a lelőhelykomplexumnak az ismertetését fontosnak tartjuk abban a tekintetben, hogy hasonlóak létezése korábban csak a Duna-kanyarban, Pilismarót környékén illetve az Ipoly-völgyében, Hont környékén volt ismert. További lelőhelykomplexumok ismertetése várható Romhány (Nógrád megye) térségében valamint a Mátraalja területéről.

Feldebrő–Bakoldal 1.: Új nyíltszíni Epigravettien lelőhely a Tarna-völgyben

Gutay Mónika, Bálint Csaba, Péntek Attila, Szegedi Kristóf István, Tóth Zoltán Henrik

Az előadás a Mátra déli előterében található Feldebrő-Bakoldal 1. új felső paleolitikus lelőhely eddigi kutatásait mutatja be. A lelőhely Feldebrő településtől keletre található 155–160 méter tengerszint feletti magasságban, a Tarna-folyó teraszán. A katonai

felmérések térképei a lelőhely területét legelőként ábrázolják, így szőlő- vagy egyéb mélyművelés nem folyt itt.

Az első régészeti vonatkozású leletek 2011-ben szántás során kerültek elő. Tudományos kutatást 2012-ben Gasparik Mihály végzett paleontológiai ásatásán, ahol két gyapjas mamut és egy pleisztocén korú róka maradványait tárták fel limnoszilit szilánkok és cölöplyukak társaságában. A jelenséget pleisztocén húsdepóként értelmezték.

2016 tavaszán terepbejárást, nyarán és őszén amatőr és szakmabeli önkéntesek segítségével tervásatást végeztünk, illetve október elején fúrásokat. Az ásatások során nagy mennyiségben került elő faszén és pattintott kő. Utóbbiak tipológiai képe alapján a leletek korát a késői felső paleolitikumra tesszük, kulturális hovatartozásukat az Epigravettienhez kötjük. A lelőhelyen rétegből, beásási nyomok nélkül kerültek elő kerámiatöredékek pattintott kövek mellett. Ugyanakkor a felszíni leletek közt a lelőhely keleti részén eddig csupán egy darab bronzkori kerámia került elő, a kerámiát tartalmazó szelvények felett és azok környezetében nem találtunk őskori kerámiákat. Az eddigi vizsgálati eredmények, ásatási megfigyeléseink és nemzetközi párhuzamok alapján feltételezzük, hogy a paleolitikum végére datálható – edényekhez köthető – kerámiatöredékekkel van dolgunk.

Felső paleolitikus telepjelenségek Apc térségében

Gutay Mónika, Dobos Anna, Bálint Csaba, Péntek Attila, Szegedi Kristóf István

Kerékgyártó Gyula terepkutatóval 2005-ben azonosítottuk Apc–Somlyó-hegy 5–6. sz. lelőhelyeket. A lelőhelyek Heves megyében, a Somlyó hegylábi felszínén, egy kisebb vízmosás mellett, a Zagyva pleisztocén teraszától pár 100 m-re helyezkednek el. Rigó András földtulajdonos területén 6 db kb. 3 m x 2 m-es ásatási szelvényt nyitottunk. A lelőhelyeket keresztülszelő árokban pedig 3 metszetsfalat bontottunk ki. A feltárt területünk 211,782 m² volt. Az 5-ös szelvényben a humuszszorosított réteg alatt kevert, bolygatott rétegeket figyeltünk meg. Az 5-ös szelvényt a négy égtáj minden irányában kutatóárkok segítségével bővítettük. Ebben a szelvényben egy eltemetett karbonátos réti öntéstalajt, majd e fölött egy antropogén bolygatottságú réteggel rendelkező barna erdőtalajt tártunk fel. A bolygatott réteg a szelvény 127-227 cm mély szintjében jelenik meg és megfigyelhető a szelvény 36-87 cm mély szintjében is. Ugyanitt egy antropogén eredetű lépcsősor nyomai láthatóak, amely feltehetően a „veremszerű ház” és/vagy „tároló gödör” lejárataként szolgált. A képződmény kizárólag mesterséges eredetű lehet, mivel a lépcsőfokok közel azonos méretűek és egymással szabályos, 900-os szöveget zárnak be, mely gondos tervezést és kivitelezést mutat. A feltáráson több kötömb is előkerült, melyek feltehetően a régészeti telepjelenség részét képezhették. Az 1-6. és 9. feltárási szelvényben talált pattintott kövek tipológiai jellege alapján a kőipar a Gravettien entitás Epigravettien fílumába sorolható. Néhány darab kőeszköz a tipológiai jellegénél fogva az Aurignacien kultúrába is besorolható. A fosszilis csontok meghatározását Gasparik Mihály paleontológus végezte el. Főként rénszarvas (*Rangifer cf. tarandus*) és vadló (*Equus sp.*) illetve még bölény (*cf. Bison sp.*) csontokat különített el.

Apc–Farkas-major lelőhelyen a 21. számú főút bővítése miatt vált szükségessé minősített régészeti megfigyelés. A lelőhely 135–145 m tengerszintfeletti magasságban terül el, egy dombtetőn és annak lejtős részein. A lelőhelyen főként 3–4. századi császárkori és 5. századi hunkori szarmata telepjelenségeket és temetőrészletet tártak fel. Jégkorszaki őszállatok csontjai is előkerültek, okkerdarab és egy pattintott kő társaságában. Farkas-major 4/a részén egy mintegy 5 méter átmérőjű, 13 bemélyített cölöphelyből és 6 ugyancsak

bemélyített karólyukból álló objektumot figyeltünk meg, amelynek közelében tűzhely maradványai is voltak. A jelenséget egykori lakóépítmény, sátor helyeként értékeljük. Az egyik cölöphely betöltéséből fosszilis csont és pattintott kő került elő. A sátor 120-130 m-es környezetében 12 helyen kerültek elő vadló és rénszarvas fossziliák. Az Apc-Farkas-major lelőhelyen feltárt sátor lakóépítmény számos régészeti és néprajzi párhuzammal rendelkezik. A „csum” vagy „tipi” névvel illetett lakóépítmény típus főleg az ázsiai rénszarvasvadászoknál illetve az észak-amerikai indiánoknál volt elterjedt, így rendkívül mobil életmódhoz kapcsolódik.

Függők függőben – Újabb gondolatok a magyarországi felső paleolitikum ékszereiről a külföldi párhuzamok tükrében

Bálint Csaba

Az angolszász szakirodalomban főként 'personal ornament'-ként megjelölt, ékszerekként interpretálható őskőkori tárgyak a korai felső paleolitikum idejétől terjednek el széles körben Eurázsia és Afrika szerte. Anyaguk változó, leggyakrabban fosszilis vagy egykorú pleisztocén csiga és kagylóhéj, állatfog és faragott csont. Európából a legtöbb ilyen leletet a kontinens délnyugati részéről, illetve a Mediterráneum térségéből ismerjük, azonban Magyarországon is több lelőhelyről előkerült ez a tárgytípus, igaz jóval kisebb számban. A hazai paleolitikum ékszereiről, csekély mennyiségük miatt nem alkalmasak arra, hogy rendszereket állítsunk fel vagy messze menő következtetéseket vonjunk le róluk, ezért érdemes a külföldi kutatás eredményeit rávetíteni és összehasonlítani a magyarországi jelenségekkel. A nemzetközi szakirodalomban a legtöbb adat a puhatestűek héjából készült ékszerekről áll rendelkezésre, illetve Magyarországon is ebből a típusból került elő a legtöbb lelet, így előadásom során is főleg erre a kategóriára helyezem a hangsúlyt. Prezentációm részét képezi a hazai ékszercsigák elterjedésének földrajzi és kronológiai vizsgálata.

A mezolitikum nyomai a Tarna-völgyben

Gutay Mónika, Dobos Anna, Bálint Csaba, Péntek Attila, Szegedi Kristóf István

A kutatások a Holt-Tarna mentén 2001-ben kezdődtek el. Béres Sándor, Kerékyártó Gyula és Péntek Attila terepkutatók Jászdózsa és Tarnaörs külterületén felszíni gyűjtéseket végeztek. Domboróczki László és Kertész Róbert régészek a terepkutatók közreműködésével 2001-ben azonosították Tarnaörs–Fodor tanya mezolitikus lelőhelyet. Erk 1. sz. lelőhelyet Kerékyártó Gyula terepkutatóval 2006-ban lokalizáltuk. A lelőhely Heves megyében, a Holt-Tarna jelenlegi medrétől kb. 400 m-re található. Erk 1. sz. lelőhelytől Tarnaörs–Fodor tanya lelőhely déli irányban 2,3 km-re helyezkedik el. A két lelőhely között szinte egy vonalban több, kisebb mezolitikus és neolitikus lelőhelyfolt azonosítható. A lelőhely teljes felületén (50 m x 50 m-es területen), 1 m x 1 m-es négyzethálós felmérést végeztük. Négyféle leletszóródást vizsgáltunk: a leletcsoport, a pattintott kő, a pattintott kőeszköz és a kőnyersanyag típusokat különítettük el. A feltárt területünk összesen 17 m² volt. A magas leletintenzitás vizsgálatára terveztük meg a szelvények és a szondák helyét. Összesen 2 feltárási szelvényt és 4 szondát nyitottunk meg. Az üledékrétegek helyzete, és a belőlük feltárt leletanyagok tipológiai és technológiai jellege alapján több mezolitikus megtelepedést feltételezhetünk Erk 1. sz. lelőhelyen. A jelenlegi feltételezésünk szerint a lelőhelyen történő megtelepedés a késői paleolitikum végétől vagy a korai mezolitikum elejétől kezdődhetett el. A korai mezolitikum jelenlétét a 2. szelvényben megtalált kutyaféle fogának radiokarbon

kora (DeA7424, napjaink előtt 9171 ± 46 év, 8440-8300 cal BC) igazolja. Dr. Dobos Anna geomorfológus az 1-es szonda környezetének természetföldrajzi rekonstrukcióját végezte el. Az üledékrétegek elemzései alátámasztják a feltételezésünket.

ISzAP T3 – tények-tervek-tapasztalatok

Fábián Szilvia, Szilágyi Kata, T. Biró Katalin

Az ISzAP (Ipoly-Szécsény Archaeological Project) egy induló nemzetközi kutatási projekt, amelynek kutatási területe a Dunakanyartól északkeletre elterülő, Szécsényt és az Ipoly-völgyét is magába foglaló mikrorégió. A kutatás kiemelten fontos lelőhelye Szécsény-Ültetés, az előkerült középső neolitikus leletanyaga alapján intenzív kulturális kölcsönhatások feltételezhetőek az adott területen. Azonban mindinkább az a kép rajzolódik ki, hogy a lelőhely sokkal komplexebb értelmezést és multidiszciplináris kutatásokat kíván. A Nógrádi-medence, s tágabb értelemben az országhatárokon átnyúló Ipoly-völgy közlekedési, gazdasági és kulturális csatornaként történő vizsgálata és értelmezése az ISzAP projekt elsődleges célkitűzése.

A kutatás egyik alappillére a kőeszközök vizsgálata képezi. A projekt kapcsán a kőanyag ismételt vizsgálatát és egy újabb kutatás kezdeti lépéseit kívánjuk bemutatni.

Ismeretlen eredetű csiszolt kőeszközök nyersanyag lelőhelyének felkutatása a hornfels kőeszközök példáján

Székely György, Józsa Sándor, Bendő Zsolt, Kasztovszky Zsolt

Az őskorban a kontakt metamorf eredetű finomszemcsés hornfelsből (mész-szilikát szaruszirtból) készült csiszolt kőeszközök széles körben elterjedtek az egész Kárpát-medencében és környezetében, különösen annak délkeleti részén. A nyersanyag forrásterületét hosszú ideig homály fedte, a kőeszközök elterjedése alapján azt a Déli-Kárpátokban vagy az Erdélyi-középhegységben sejtettük. Földtani térképek és a szakirodalom előzetes áttanulmányozása után kijelöltük, majd bejártuk azokat a területeket, ahol kontakt kőzetek előfordulása szóba jöhetett. A számos begyűjtött terepi mintáról és kőeszközökről összehasonlító petrográfiai, valamint roncsolásmentes kémiai (PGAA) és elektron-mikroszkópos (SEM-EDX) vizsgálatok készültek. Az eredmények alapján a kőeszközök nyersanyagához nagyon hasonló megjelenésű és összetételű kőzeteket két területen sikerült azonosítani: 1) a Ruszka-havas délnyugati részén, Novákfalva (Glimboca) környezetében; 2) az Erdélyi-középhegység déli részén, az Obersiától (Obârșă) északra futó völgyben. Ezáltal egy régen keresett csiszolt kőeszköz nyersanyag forrásterületét sikerült megtalálnunk, illetve lehatárolnunk.

Munkánkat az OTKA K84151 (témavezető: Horváth Ferenc) és a K100385 (témavezető: Kasztovszky Zsolt) számú pályázatok támogatták.

A Badeni kultúra pattintott kő raktárlelete Hódmezővásárhely-Gorzsa V. számú lelőhelyről

Horváth Tünde, Zandler Krisztián

2009-ben a hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeum munkatársai több ásatási kampányban mentő, próba, majd megelőző feltárás formájában a Hódmezővásárhely 221, illetve a KÖH 55475. számú nyilvántartott régészeti lelőhelyen az M43 gyorsforgalmi út építéséhez kapcsolódóan egy 58.000 m² nagyságú, 709 régészeti objektumból álló, több

periódusú településrészletet tártak fel. A lelőhely nagyobb részét a hódmezővásárhelyi múzeum kutatta, a leletanyag többsége is hozzájuk került. Az ásatásvezető Tóth Katalin 2009 óta végzi a lelőhely feldolgozását.

A homokbánya az egykori Gorzsa-ér magaspartján fekszik. Az 1980-as évektől homokbányászattal folyamatosan bolygatott terület középső, legmagasabban fekvő részét kb. 3.700 m²-es területen már teljesen elhordták, feltehetően egy őskori kurgánnal együtt (Alföldi-halom). A homokos talajú, egykori vízfolyások medrével tarkított megmaradt felületen korai neolitik, késő bronzkori Gáva, szarmata és Árpád-kori objektumok mellett egy kb. 3 hektáron elterülő késő rézkori, a Baden-komplexumhoz köthető településrészlet látott napvilágot, amelynek jellegzetes jelenségeket és leleteket őrző gödör-objektumai a feltárási terület közepére és annak DNY-i felére koncentráálódtak. A topográfiai és a feltárási adatok azt sugallják, hogy a késő rézkori lelőhely nagyobb része éppen a homokbányászattal elpusztított területen húzódnak.

A késő rézkori feltárás egyik kiemelkedő, eddig a Baden-komplexum hatalmas elterjedési területén előkerültekhez képest is páratlan lelete egy gödörben látott napvilágot (444. objektum). A gödör leletanyagát alkotó ép kiskorsóról a mosás-tisztítás során derült ki, hogy értékes és, a maga korában nagy értékű vagyonnak számító, 127 darabból álló, bakonyi radiolaritból pattintott kőeszköz raktárleletet tartalmaz. Előadásunkban a 444. gödörben feltárt leletanyagot ismertetjük és értékeljük.

Régészeti elterjedés-vizsgálatok a domoszlói (Mátra-hegység) piroxén-andezit őrlő- és malomkő-nyersanyag tekintetében: első eredmények

Péterdi Bálint, T. Biró Katalin, Tóth Zoltán Henrik

A Domoszló (Mátra-hegység) közeli hegyek oldalában található őrlő- és malomkő készítő műhely és nyersanyag-kitermelő területeket 2009-ben azonosítottuk. 2012-ben és 2014-ben szisztematikus terepbejárásokat végeztünk, amelyek során a lelőhelyeket a lehető legkevésbé bolygató dokumentációs eljárást alkalmaztunk: GPS-koordináták és méretek felvétele, fotódokumentáció. Mindösszesen 1385, főként félkész, illetve rontott őrlő- és malomkövet, valamint töredéket azonosítottunk.

A helyben megmunkált kőeszközöket és megmunkálatlan nyersanyag-darabokat (andezit bombákat és tömböket) vékonycsiszolatban vizsgáltuk, amelyet teljeskörű kémiai elemzésekkel (ICP-AES, ICP-MS) egészítettünk ki. A csiszolatok és elemzések az MFGI Laboratóriumi Osztályán készültek.

A korábbi, és a fenti vizsgálataink eredményeire támaszkodva 2015-ben megkezdtük a domoszlói nyersanyag régészeti elterjedésének szisztematikus kutatását: elsőként a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményeiben található őrlő- és malomkövek vizsgálatával.

Előadásunkban a lelőhely és a nyersanyag bemutatása mellett az eddig azonosított, domoszlói nyersanyagból készült, a Nemzeti Múzeum gyűjteményeiben őrzött őrlő-, illetve malomköveket is bemutatjuk.

Köszönettel tartozunk a Magyar Földtani és Geofizikai Intézetnek, Domoszló község önkormányzatának, valamint az OTKA K 100385 sz. pályázatának.

Hol vannak a tűzkövek? (Where have all the fire-flints gone...)

T. Biró Katalin

Egy olyan tárgycsoportról szeretnék beszélni, ami –elvi megfontolásokból, több százezer éves múltra tekint vissza a pattintott kőeszközökön belül, „láthatóvá” azonban csak a jóval fiatalabb, néprajzi vagy történeti korú leletegyüttesekben válik. Hogyan találjuk fel ezeket a kétségtelenül létező, de lappangó tárgyakat a régészeti leletanyagban?

Bonus track: Előzetes beszámoló Szécsénke-Kis-Ferenc-hegy nyíltszíni Szeletien lelőhely 2016. évi kutatásáról

Zandler Krisztián, Markó András, Péntek Attila, Király Attila

Idén nyertes NKA pályázat költségén folytattuk a Kölni egyetemmel 2015-ben megkezdett szondázó kutatást a lelőhelyen. További 8 négyzetméter került feltárássra a 2015-ös 1-2 négyzetekhez kapcsolódóan, valamint újranyitottuk a félbehagyott 3-4 négyzeteket.

A tavalyi szondázás alapján azt feltételeztük, hogy a felszíni leletanyag az SNR 2 vörös agyagos réteghez tartozik, mely alatti sárga üledékbe (SNR 3) és a felette lévő szürke agyagos szántott szintbe (SNR 1) másodlagosan kerültek a leletek. Idei megfigyeléseink alapján azt feltételezzük, hogy a felszíni leletanyag a szürke agyagos (SNR 1) réteghez köthető, innen másodlagos helyzetbe, repedéseken keresztül jutott némi leletanyag a vörös agyagos szintbe (SNR 2), és a legalsó sárga üledékben (SNR 3) egy korábbi, de feltételezhetően ugyanehhez az iparhoz köthető megtelepedési szintet sikerült dokumentálnunk, mely csak a 3-4 négyzetekben volt megtalálható.

Poszterek

Bezi-Faluhely 402. objektum pattintott kő leletei

Hatos János

Upper Paleolithic settlements at the vicinity of Apc

Mónika Gutay, Csaba Bálint, Attila Péntek, Kristóf István Szegedi

Tófalu-Honvéd-halom open-air Gravettien site in Tarna valley

Mónika Gutay, Csaba Bálint, Attila Péntek, Kristóf István Szegedi, Zoltán Henrik Tóth

Feldebrő-Bakoldal 1. : New open-air Epigravettien site in the Tarna valley

Mónika Gutay, Csaba Bálint, Attila Péntek, Kristóf István Szegedi, Zoltán Henrik Tóth

The Traces of Mesolithic in the Tarna valley

Mónika Gutay, Anna Dobos, Csaba Bálint, Attila Péntek, Kristóf István Szegedi

The chocolate flint at Polgár-Csőszhalom, Northeast Hungary

Norbert Faragó, Zsolt Mester

Jegyzetek

Jegyzetek

Jegyzetek

